

Възникване и развитие на педагогическата психология в системата на общата психология

Изучаването на педагогическата психология от педагога е условие за неговия професионализъм. Тя осигурява адекватна грамотност на всеки управляващ или ангажиран с образователния процес от учителя и възпитателя до Министъра, от родителя до обществения деец. Познанията за различните психически процеси, състояния и свойства, както и психологическите закономерности, на които всички сме подвластни, са в основата на разбирането на нашите образовани се когато плачат или се смеят, проявяват агресия или пасивност, закъсняват за час или бягат от час и т.н. Педагогическата психология ни дава научна информация и за това, че всеки човек е уникална, неповторима, огромна микровселена. Един е спокоен и уравновесен, друг - избухлив и невъздържан, един обича спорта, но е пасивен спортен запаляно, друг – обича музиката и със страст преследва мечтите си, свързани с нея и т.н. В основата на всички човешки прояви лежат явления на човешката психика като усещане, възприятие, памет, мислене, въображение, чувства, темперамент, способности, характер, мечтателност, нагнетеност, удовлетвореност и т.н.

Науката, която описва, обяснява и прогнозира въз основа на установени закономерности психиката се нарича психология. Терминът “психология” произлиза от гръцките думи: ψυχή - психе, психе: дъх, дихание, душа, жизнена сила, живо същество, човек, личност и λόγος - логос: слово, дума, философско положение, определение, учение. Названието “психология” се използва от края на 19. век. Първото познато психологическо изследване е “За душата” (“Пери психе”) на древногръцкия велик учен Аристотел (384-322) от около преди 23 века. А между 130 г. и 200 г. от н.е. римският естественик и лекар Клавдий Гален поставя психологическите търсения на експериментална основа: чрез експерименти се опитва да докаже, че мозъкът е орган на усещанията и мисленето. Думата *психология* се е срещала в литературата още през 10. век, но като понятие, означаващо наука за душата, е било въведено от немския философ Християн Волф (1679-1754N^o). До този момент са я наричали

пневматология

(от др.гр.

пневма

– дихание). От времето на Хр.Волф започнали да считат психологията за самостоятелна наука. Тези факти са дали основание на немския психолог Херман Ебингхаус (1850-1909) да каже, че психологията има продължително минало и кратка история.

Възникването на научната психология се свързва с името на Вилхелм Вунт (1832-1920),

който през 1879 г. открива първата в света лаборатория по експериментална психология, по-късно преобразувана в институт. Между учениците на В.Вунт, слушали лекции или защитили дисертация при него, има и няколко българи, между които са Ив.Шишманов (1862-1928), Цветан Радославов (1863-1931), Петър Нойков (1868-1921), Никола Алексиев (1877-1912), Спиридон Казанджиев (1881-1951). П.Нойков и Н.Алексиев създават първата българска лаборатория по психология към СУ "Св. Климент Охридски" през 1904 г. С годините психологията се оформя като една от водещите хуманитарни дисциплини. Човечеството все повече преживява необходимостта от баланс между духовния и техническия прогрес, а той е немислим без познаването на психиката.

Психологията е наука, която изучава психиката. Психиката е свойство на високоорганизираната материя, явяващо се особена форма на отражение от субекта на обективната реалност. Психиката е системно множество от психични процеси (усещане, възприятие, мислене и др.), психични свойства (интереси, дарби, темперамент и др.) и психични състояния (бодрост, раздразнителност, боязливост и др.). В процеса на нейното изследване се натрупват психологични факти, които водят до многообразни процеси на интеграция и диференциация на психологичното познание. Появяват се различни отрасли и клонове в психологията, които после се развиват в научни дисциплини.

В системата на науката, психологията влиза във връзки с различни науки и научни дисциплини. Сред антропологичните науки (от др. гр. anthropos – човек) тя заема централно място. Психологията е от особена важност за педагогиката, тъй като без познаването на психиката с нейните закономерности нито възпитатели и учители, нито директори и инспектори не биха могли да осъществят адекватен, професионално организиран образователен процес. От психологическото познание интензивно се интересуват и техническите науки, защото техниката се създава, за да обслужва човека. В този смисъл ергономията е невъзможно да реализира своите цели и задачи, ако не използва достиженията на науката психология. Без психология не могат лекарите, писателите, кибернетиците, биониците, политиците и т.н.

Система на психологическата наука

В системата на науката психология централно място заема *общата психология*. Тя изучава общите закономерности и принципи на психиката, методологичните основи на психологията като: систематизиращ принцип, система от понятия, методи и т.н. От достиженията на общата психология се ползват всички останали психологични

дисциплини. Една от тях е
педагогическата психология

. Тя изследва психологичните основи на образователния процес, т.е. психологичните основи на процесите на формиране на ценности, знания и действия в образоващите се, както и психологичните основи на педагогическата дейност на участниците в образованието. Благодарение на достиженията на педагогическата психология се постига оптимално образователно съдържание в учебниците и учебните помагала, изясняват се и се обосновават специфичните изисквания към тяхното конструиране, оптимизират се взаимоотношенията между учители и ученици, възпитатели и възпитаници, анализират се и се аргументират методи за преподаване и възпитаване, оптимизира се управленската дейност в образователната система. Важно място в йерархията от психологични дисциплини заема

възрастовата психология

. Тя изследва генезиса и развитието на психичните процеси, свойства и състояния, възрастово диференцира и проучва психичното развитие съответно в детска възраст (детска психология), възрастта на подрастващите (психология на подрастващите), юношеска възраст (психология на юношите), психиката на възрастния човек (психология на възрастния човек) и на старостта (психология на старостта). Изучавайки възрастовите особености на психичните явления, възрастовата психология е в ползотворна връзка с педагогическата психология.

Психологията на труда

изследва психологичните основи на трудовата дейност, психологията на професионалната ориентация и професионалния подбор, проучва психологията на трудовите взаимоотношения, психичните граници на работоспособността и др. От психологията на труда впоследствие се е отделила инженерната психология, която изследва взаимодействието на психиката на човека с машината в условията на все по-високата механизация, автоматизация и компютризация. Законите и закономерностите на психичните проявления на различните социални общности се изследва от

социалната психология

. Социалната психология проучва такива феномени като психология на малките групи и колектива, общественото мнение и настроение в групата, проблема за лидерството и подчинението в колектива, проблема за психологичната съвместимост в общността и т.н. Значителен принос в развитието на психологията има

сравнителната психология

. Благодарение на нея се разкрива предисторията на съзнанието на човека, тъй като тя изследва психиката на човека и най-вече на висшите животни. Доколкото една наука има и своя история, важно място в системата на науката психология заема

историята на психологията

. Тя допринася не само за съхраняване на миналото на психологията, но подпомага нейното настояще и прогнозиране на развитието ѝ в бъдеще, бидейки тясно свързана с общата психология. Както изброените психологични дисциплини, така и останалите – медицинска психология, психология на религията, военна психология, психология на изкуството, психология на спорта, юридическа психология и други се намират във връзка едни с други, като взаимно се обогатяват и подпомагат.

Историята на психологията и по-конкретно историята на педагогическата психология показва, че отделни педагогопсихологически идеи съществуват още в Древните Китай, Гърция, Рим (Конфуций, Сократ, Платон, Аристотел, Квинтилиан). В по-ново време в своите трудове Я.А.Коменски, Ж.-Ж.Русо, Й.Песталоци и др. поставят редица педагогически идеи на психологическа основа. Нашият учен Г.Пиръов нарича труда на Ж.-Ж.Русо “Емил или за възпитанието” “предтеча на педагогическата психология”.

Същинското развитие на педагогическата психология започва едва през втората половина на 19. век и преминава през следните етапи: 1) *период на възникване* – свързан е с генетичните и еволюционните идеи в психологията, с откриването на “психофизичния закон” на Вебер и Фехнер, с откриването на закономерностите в процеса на запамятаване от Ебингхауз, с развитието на експерименталната психология и др. Характерното за този период е пренасянето на откритите в общата психология закони и закономерности, принципи и методи в педагогическата психология с цел да се подпомогне образователят в училище да опознае в дълбочина душевния живот на образоващите се. За това свидетелстват трудовете на П.Ф.Кептерев, Уилям Джеймс, Й.Хербарт, К.Д.Ушински, българският професор по педагогика Й.Ковачев, който е първият преподавател по педагогическа психология от 1888 до 1898 г. в току-що основаното Висше училище (по-късно прераснало в СУ “Св.Климент Охридски”); 2) *период на обособяване върху собствени експериментални основи* – през този период се появяват редица педагогопсихологически трудове на експериментална основа на Н.Е.Румянцев, М.М.Рубинштейн, А.П.Нечаев, Е.Мойман, П.Мюлер, Е.Торндайк, Алфред Бине, българските педагози и психолози Петко Цонев - “Ръководство по педагогическа психология и възпитание” и Михаил Герасков – “Педагогическа психология”; 3) *период на затвърждаване и вътрешно диференциране* върху собствено методологични и естественонаучни основи – през този период голям принос имат големият руски психолог Л.С.Виготски с неговата културно-историческа теория за обществено-историческия произход на висшите психически функции и психическото развитие на човека, американският психолог А.Х.Маслоу, даровитият руски педагог А.С.Макаренко с неговите идеи и уникален опит относно взаимовръзката личност-колектив-общество, българският педагог Виолино Примо, американският изследовател в областта на развитието на психиката чрез нравственото възпитание Л.Колберг, руският педагог А.В.Сухомлински, българските учени Г.Пиръов, Ст.Жекова, Л.Десев и др.

От кое научно утвърдено познание възниква педагогическата психология?